

Приходько І. В.

Аспірант

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ «ХУДОЖНІЙ КОНЦЕПТ» ТА «ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ»

У рамках традиційного дослідження художнього твору одним з ключових його компонентів постає художній образ, який завжди перебував у центрі уваги літературознавців та лінгвістів. У філологічних науках художній образ трактується як будь-яке явище оточуючої дійсності, відтворене у художньому творі в результаті творчого освоєння митцем реальної дійсності [2, с. 71]. Він є цілісним (синтетичним) утворенням і складається з низки одноточкових словесних образів розпорошених у межах контексту [8, с. 11; 7, с. 122; 3, с. 100].

Однак, з поворотом наукової парадигми у антропоцентричне русло відбулося переосмислення низки наукових проблем, у тому числі й аналізу художнього тексту та його основних компонентів. Центральною ланкою лінгвокогнітивного дослідження художніх текстів постає художній концепт як цілісне індивідуально-авторське утворення, в якому відображаються власні поняття, уявлення, емоції, почуття, вольові акти, змісти автора, відмінні від загальномовних [10, с. 106]. Таким чином, постає питання щодо співвіднесення категорій «художній образ» та «художній концепт» при лінгвокогнітивному аналізі художнього тексту.

На сучасному етапі дослідження художнього образу та художнього концепту єдиної думки щодо їх кореляції не існує. На основі аналітичного огляду доробків із зазначеної проблеми виділяємо декілька підходів до її вирішення.

Відповідно до першого підходу поняття «художній концепт» та «художній образ» прирівнюються. Таке вирішення цієї проблеми знаходимо,

наприклад, у статті В.Г. Зусмана, який бере за основу для порівняння цих понять аспект єдності загального та часткового. Дослідник визначає літературний (художній) концепт як одночасно індивідуальне уявлення й спільність і на основі такого визначення ототожнює його з художнім образом, оскільки в останньому також поєднуються «узагальнюючі та конкретно-чуттєві моменти» [5].

Прихильники іншого підходу до вирішення проблеми співвідношення художнього образу та художнього концепту наголошують на їх нерівності і навіть протилежності. Вперше думку про нерівнозначність зазначених категорій висловив ще на початку минулого століття російський мислитель С.О. Аскольдов (Алексєєв), який вважав, що художній концепт тяжіє до образів і направлений на них, але сам він не є образом [1, с. 275].

І.А. Тарасова, розглядаючи ці два поняття з позиції онтології художньої свідомості й порівнюючи їх з двома типами смислу сутності – ейдосом та логосом, доводить, що вони є одиницями авторської свідомості, які не співпадають, але співвідносяться і взаємодоповнюють одна одну. Обґрунтовуючи свою точку зору, дослідниця посилається на теорію багаторівневого кодування інформації розроблену психологом Р. Солсо, згідно якої інформація на різних рівнях її обробки кодується по-різному: образно на більш поверхневих і концептуально на більш глибоких. Також, на думку І.А. Тарасової, важливою характеристикою, яка відрізняє художній образ від художнього концепту є обов'язкова присутність першого у художньому творі. Художній концепт же, в свою чергу, є ментальним явищем, яке не виражається безпосередньо у тексті художнього твору, а реконструюється на основі наявного мовного матеріалу. Дослідниця також вказує на таку важливу відмінну рису художнього образу як «світоформуєча функція», яка не властива художньому концепту [12].

Іншу точку зору з проблеми співвідношення художнього образу та художнього концепту знаходимо в дослідженнях Ж.М. Маслової. Вона вважає, що художній концепт, будучи ментальною одиницею, яка включає багато

сми́слів, навіть ті, які не маються на увазі в художньому творі, не є рівнозначним художньому образу, адже останній є однією з можливих мовних репрезентацій художнього концепту. Дослідниця зазначає, що художній образ є елементом художнього тексту, в той час як художній концепт є елементом художньої картини світу [9, с. 89]. При формуванні художнього образу відбувається закріплення пучка смислів за певною мовною формою (найчастіше це не окреме слово, а фраза, цитата, фрагмент тексту або цілий текст), а художній концепт може бути репрезентований через різні художні образи. Саме завдяки варіативності останніх зберігається новизна і унікальність авторського бачення в репрезентації художніх концептів [10, с. 44].

Інший підхід до проблеми кореляції художнього образу та художнього концепту розробляється в роботах українських дослідників. Так, у дисертаційних дослідженнях А.О. Колесової [6] та О.В. Дельви [4] художній образ розглядається як текстовий конструкт, розпорошений у лінгвальних одиницях (словесних образах та прямих номінаціях), які втілюють його у тексті художнього твору. Художній концепт є ядерною одиницею концептуального простору такого художнього образу. Тобто, відповідно до цього підходу, художній концепт входить до структури художнього образу і слугує основою для його розкриття.

Отже, незважаючи на значну кількість праць, присвячених вивченню художнього образу та художнього концепту, досі не існує єдиного підходу до вирішення проблеми їх співвідношення. Проаналізувавши доробки різних дослідників, можна виділити 4 основних підходи до вирішення означеного питання: 1) художній образ та художній концепт є рівнозначними (В.Г. Зусман); 2) зазначені категорії – нетотожні, але взаємопов'язані і доповнюють одна одну (С.О. Аскольдов-Алексеев, І.А. Тарасова); 3) художній образ та художній концепт співвідносяться як видове поняття з родовим (Ж.М. Маслова); 4) художній концепт є основною одиницею концептуальної іпостасі художнього образу, підґрунтям його розгортання (А.О. Колесова, О.В. Дельва).

У своєму дослідженні ми поділяємо останню точку зору й розглядаємо художній образ Держави як цілісний лінгвокогнітивний конструкт, який втілюється у художньому тексті за допомогою низки словесних образів та необразної лексики, яка є розпорошеною в поетичних текстах канадської поезії ХІХ-ХХІ століття, а ядром концептуальної сторони художнього образу Держави постає однойменний художній концепт ДЕРЖАВА.

Список використаних джерел:

1. Аскольдов С.А. Концепт и слово // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология / Под ред. В.П.Нерознака. – М.: Academia, 1997. – С. 267–279.
2. Волков И.Ф. Теория литературы / И.Ф.Волков. – М.: Просвещение; Владос, 1995. – 256 с.
3. Галич О. Теорія літератури / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв ; [за наук. ред. О. Галича]. – К. : Либідь, 2001. – 455 с.
4. Дельва О.В. Художній образ «маленької людини» у творах О'Генрі та Дж. Джойса: лінгвокогнітивний та комунікативно-прагматичний аспекти : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / О.В. Дельва. – Херсон: Херсонський держ. ун-т, 2015. – 249 с.
5. Зусман В.Г. Концепт в системе гуманитарного знания [Электронный ресурс] / В.Г. Зусман // Вопросы литературы – 2003. – №2. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/voplit/2003/2/zys.html>
6. Колесова А.О. Художній образ Коханої/Коханого в англомовних поетичних текстах ХІХ–ХХ століття: лінгвокогнітивний та гендерний аспекти : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / А.О. Колесова. – Херсон: Херсонський держ. ун-т, 2012. – 210 с.
7. Коцюбинська М. Ф. Література як мистецтво слова / М.Ф. Коцюбинська. – К.: Наук. Думка, 1965. – 324 с.
8. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту / В.А. Кухаренко. – Одеса: Латстар, 2002. – 292 с.

9. Маслова Ж.Н. Когнитивная концепция поэтической картины мира: [монография] / Ж.Н. Маслова. – М.: ФЛИНТА, 2012. – 420 с.

10. Маслова Ж.Н. Художественная концептуализация и когнитивное варьирование / Ж.Н. Маслова // Когниция, коммуникация, дискурс. – 2016. – №12. – С. 36-51.

11. Ніконова В.Г. Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра: поетико-когнітивний аналіз : дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / Віра Григорівна Ніконова. – Дніпропетровськ, 2008. – 556 с.

12. Тарасова И.А. Образ или концепт? К вопросу о категориях авторского сознания [Электронный ресурс] / И.А. Тарасова // Языковое бытие человека и этноса: психолингвистический и когнитивный аспекты. Материалы Международной школы-семинара (V Березинские чтения). Вып.15. – М.: ИНИОН РАН, МГЛУ, 2009. – С. 262-267. – Режим доступа: <http://acta-linguistica-et-poetica.blogspot.com/2009/10/blog-post.html>